

“UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI QO‘YISHDA FILOLOGIK TADQIQOTLARNING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami

XORIJIY TILNI O‘QITISHNING BOSHQA FANLAR BILAN ALOQASI

Shirin Baxtiyorovna Sadikova,

Dotsent, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Iroda Mahmudjanovna Jalolova,

*G‘arb tillari kafedrasida katta o‘qituvchi,
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada xorijiy tilni o‘qitish metodikasining turli fanlar bilan aloqasi, bu fanlarning metodika kursidan ilgari talabalar o‘rganib chiqqanliklari, didaktika (pedagogikaning ta’lim nazariyasi bo‘limi), nazariy fonetika, matn lingvistikasi, psixologiya va tilshunoslik metodikadan avval o‘rganilganligi haqida taxlillar berilgan.

Kalit so‘zlar: Xorijiy til, tilshunoslik (lingvistika), ruhshunoslik (psixologiya), ta’limshunoslik (didaktika) matn lingvistikasi.

Аннотация: В данной статье рассматривается связь методики преподавания иностранного языка с различными предметами, факт изучения этих предметов студентами до курса методологии, дидактики (кафедра педагогической теории педагогики), теоретической фонетики, лингвистики текста, психологии и лингвистики. были изучены до методики даны анализы.

Ключевые слова: Иностранный язык, лингвистика, психология, педагогика (дидактика), лингвистика текста.

Abstract: This article examines the connection between the methodology of teaching a foreign language and various subjects, the fact that students study these subjects before the course of methodology, didactics (department of pedagogical theory of pedagogy), theoretical phonetics, text linguistics, psychology and linguistics. were studied before the methodology and analyzes were given.

Key words: Foreign language, linguistics, psychology, pedagogy (didactics), text linguistics.

Kirish qismi: Tabiat va jamiyat hodisalari o‘zaro bog‘langan va uzluksiz aloqada rivojlanadi. Fanlar obyektiv voqelik (tabiat va jamiyat)ning in‘ikosi ekanligi uchun ulaming hech biri boshqalaridan ajralgan holda mavjud emas. Hodisa va predmet ayni zamonda bir talay fanlarning tadqiqot manbayi bo‘la oladi.

Til- ijtimoiy hodisasini o‘z nuqtayi nazaridan tilshunoslik (lingvistika), ruhshunoslik (psixologiya), ta’limshunoslik (didaktika) o‘rganadi. Ijtimoiy hodisa bo‘lmish tilni o‘qitish metodikasi boshqa yaqin fanlarning ijobiy tajribalaridan bahram and bo‘ladi, ulaming yutuqlarini o‘ziga singdirib oladi.

Chet til metodikasi erishgan zamonaviy natijalardan pedagogika fanlarining boshqa sohalari ham foydalanishi so‘zsiz, albatta. Metodika ilmining qator fanlar bilan aloqadorligini atroflicha tadqiq etish uchun uning shu kunda qanday nazariy maqomga egaligi g‘oyasini ochish talab qilinadi. Birinchi bobdan m a’lumki,

“UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI QO‘YISHDA FILOLOGIK TADQIQOTLARNING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami

“metodika” terminini eshitgan yoki o‘qigan kishi uni uchta tushuncha bilan fikran bog‘laydi.

Psixologiya tilida buni assotsiatsiya (lot. associatio - bog‘lash, birlashtirish) deb odatlanilgan. Muhokama qilinayotgan “chet til metodikasi” term ini kishi idrokida quyidagicha assotsiatsiya (bog‘lanish) uyg‘otadi: awalan, tilni o‘rgatishga qaratilgan metod va metodik usullar yig‘indisi (mas. talaffuz o‘rgatish metodikasi) tushuniladi yoki o‘qitish metodlari haqidagi ilmiy bilimlar (ongli-qiyosiy metod, intensiv metod) va, nihoyat, mustaqil pedagogik fan (o‘zining tushunchalar majmuasi, ilmiy prinsiplari mavjud soha) ko‘z oldiga keladi. Nisbatan mustaqil pedagogik fan hisoblanmish “Metodika” bir qancha fanlar bilan turlicha bog‘langan. Ayrim fanlarga nisbatan metodika kichik sistema holatida (mas, didaktikaga taqqoslasak) "yoki boshqa fanlar bilan munosabatiga ko‘ra qardoshlik (yaqinlik) huquqida ish ko‘radi. Ikkinchi toifaga ona tili o‘qitish metodikasi, ikkinchi til o‘rgatish metodikasi kabilami kiritish mumkin.

Taxlil qismi: Metodikaning so‘nggi yillarda shakllanayotgan psixolingvistika fani bilan ham yaqindan aloqasi bor. Til va tafakkur birligi, til va madaniyat, voqelikni bilish shakllari haqida metodika yaqin fanlar ma‘lumotlaridan oziqlanadi. Shaxs kamolotiga ta‘lim - tarbiya jarayonida erishiladi. Ta‘limning asosiy funksional vazifasi obyektiv voqelikni bilish manbayi deb tan olingan amaliyotdir.

Chet tilda amaliyot - gapirish, tinglab tushunish, o‘qish va yozuv, ulaming mahsuli - o‘quvchilar uchun yangi ma‘lumot olish va undan o‘z hayotida foydalanishdan iborat. O‘quvchi eshitish sezgisi yordamida til birligini idrok etadi, so‘ngra uni nutqharakat sezgisi yordamida og‘zaki bayon qiladi. Navbatdagi darslardan birida og‘zaki o‘zlashtirilgan til materiali yozib beriladi, ya‘ni qo‘lharakat hamda ko‘ruv sezgilari, shuningdek, analizatorlari, faoliyati chog‘ida yozish va o‘qish bosqichidan o‘tadi. Til birliklarini tinglab tushunish, gapirish, yozuv, o‘qish, ta‘limning ikkinchi yilida esa oldin o‘qish, keyin yozuvda o‘rgatilishi bilish nazariyasi qonun niyatlari talabiga to‘lig‘icha rioya qilish namunasidir.

Til birligi tovush tomonini idrok etish va uni og‘zaki aytish - bilish jarayonining jonli mushohada bosqichi. Grafik (o‘qishdagi) va motor (harakat) idroki ham shu bosqichga kiradi. O‘quvchilar birlik tovush va grafik shaklini va ular asosida semantika (ma‘no)sini, ayni paytda, uning funksiyasi (tushuncha tarafi)ni o‘zlashtirganlaridan so‘ng, ikkinchi bosqich - mavhum tafakkurga o‘tiladi.

Inglizcha - *a pen* so‘zini tushuntirish (taqdim etish) misolida aytib o‘tilgan fikrlami amaliy namoyish etish mumkin. Darslikda bu leksik birlik awal og‘zaki, so‘ngra yozma berilgan. Yozma shakli o‘tilganida o‘quvchilarga grammatik

“UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI QO‘YISHDA FILOLOGIK TADQIQOTLARNING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami

abstraksiya, metodika ta’biri bilan qoida-umumlashma berishga to‘g‘ri keladi: “Ingliz tilida ot oldida artikl qo‘llanadi”.

Qisqa ta’rif-qoida bilish nazariyasidagi mavhum tafakkur bosqichiga mos keladi. Endi o‘quvchilar artiklni yangi so‘zlar bilan mustaqil qo‘llash ko‘nikmasini egallaydilar, ya’ni mavhum tafakkurdan amaliyotga o‘tish bosqichi kuzatiladi. Nutq faoliyati turlarini egallashda ham bilish nazariyasi tatbiq etiladi. Metodikadan ma’lumki, yuqori sinf o‘quvchilarida o‘qib axborot olish malakasini hosil qilish maqsad qilib qo‘yiladi. Olingan ma’lumot o‘quvchilarga umumiy ta’lim va tarbiya berish hamda ularni atroflicha rivojlantirishga mo‘ljallanadi. O‘qish jarayonining o‘zi, gnoseologiya tilida aytganda, jonli m ushohadadir (ko‘ruv sezgisi ishtirok etadi).

Axborot olish, ya’ni o‘qiganini tushunib yetish, mazmunini fahmlash mavhum tafakkur mahsulidir. Matndan o‘zlashtirilgan axborot o‘quvchilaming kelajagiga ijobiy ta’sir o‘tkazuvchi omil hisoblanadi, bu esa - amaliyotda foydalanish, deb tushuniladi. Haqiqatni, obyektiv reallikni bilishning dialektik yo‘li chet tilning operatsion (til) va motivatsion (nutq) tom onlarini egallash jarayoniga bevosita tatbiq etilishi misollar vositasida isbot qilindi. Metodikaning ilmiy soha sifatida rivojlanishida ruhshunoslik, ta’lim shunoslik va tilshunoslik fanlarining ulkan ahamiyatga molikligini yana bir bor uqtirishni lozim topdik.

Chet til o‘qitishning ruhshunoslik asoslari. Chet til o‘qitish metodikasi psixologiya (ruhshunoslik) bilan ikki taraflama — nutq psixologiyasi va pedagogik psixologiya bilan aloqa bog‘laydi. Inson nutqi nutq fiziologiyasi (lingvofiziologiya)da va nutqning sodir bo‘lishi ham da uni idrok etish psixolingvistikada ilmiy tadqiq qilinadi. Barcha tillarda nutq til materiali va nutq mexanizmlari vositasida yuzaga keladi.

Natija va muhokama: Nutq inson bosh miyasi faoliyati boshqaradigan murakkab ruhiy jarayondir. Miyaning analiz-sintez qila olishi zaminida birinchi va ikkinchi signal sistemalari faoliyat ko‘rsatadi. Birinchi signal sistemasi eshituv, ko‘ruv, hid va ta’m bilish va boshqa sezgilar yordamida tashqi dunyoni his etib, bilishga imkon beradi. Ikkinchi signal sistemasi esa til belgilari orqali voqelikni umumlashtirish asosida ish ko‘radi. Birinchi signal sistemasi hayvonot dunyosiga ham taalluqli. Ikkinchi signal sistemasi esa birinchi signallar signali bo‘lib, so‘z bilan ifodalanadi.

Inson, hayvondan farqli o‘laroq, nutqni idrok etganida, uning mazmuniga e’tibor beradi. Nutqning tovush va harfiy jihatlari uning tashqi (moddiy) tom oni deyiladi. Ichki tom oni esa nutqharakat, eshitish, ko‘ruv va qo‘lharakat timsollarida ifodalanadi. Har ikkalasi nutqiy dinamik stereotipni tashkil etadi. Stereotiplaming

“UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI QO‘YISHDA FILOLOGIK TADQIQOTLARNING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami

ishlashi til vositalari sifatida nutq mexanizmini hosil qiladi. Ona tilida belgilar stereotiplari va nutq mexanizmlari tafakkur va nutqning shakllanish chog‘ida beixtiyor hosil bo‘ladi va ong ishtirokisiz (aniqrog‘i, deyarli ong ishtirok etmagan holda) faoliyat ko‘rsatadi. Chet tilni egallashda oldin o‘rganilgan tillar asosida o‘xshash elementlar (tovush, so‘z, gap tuzilishi) mavjud nerv bog‘lanishlari, yot elementlar esa - yangi bog‘lanishlar paydo etilishi tufayli ikkilamchi belgilar sistemasi yordamida yaratiladi.

Chet til o‘qitishning dastlabki bosqichida awalambor tovush, so‘z va gaplarning eshitish va nutqharakat timsollari vujudga keltiriladi, soniyon ko‘ruv va qo‘lharakat timsollari hosil qilinadi. Bu asnoda til birliklarining og‘zaki va yozma shakllari salbiy ta‘siming oldini olish uchun zamon va makonda ajratib o‘zlashtirish va keyinroq ulami birlashtirishga erishiladi. Sezgi va idrok obyektiv voqelikning in‘ikosi shaklida analizatorlar orqali faoliyat ko‘rsatadi. (Analizatorlar va sezgilar mushtarak nomlar bilan ataladi.)

Ko‘ruv analizatori grafik (ko‘riladigan, yozma) timsollar va m azm unan bog‘lanishlarni sintezlashtiradi, ya‘ni o‘qish uchun tegishli zaruriy psixik vositadir. Qo‘lharakat analizatori grafik (yozma) timsollar bilan mazmunan bog‘lashda ishtirok etadi.

Qadimdan ma‘lumki, odamlar gapirish xususiyati va o‘ng qo‘lining ko‘proq ishlashi bilan ajralib turadi. (Amerikalik olimlardan P.Penfield va L.Roberts ma‘lumotiga ko‘ra, yer sharining 30 foiz aholisi chap qo‘l bilan yozadilar.) Eshitish analizatorini mashq qildirishning chet til o‘rganishda ahamiyati katta, chunki u nutq oqimidagi fonemalar va ritm-melodiya hodisalarini farqlashda yetakchi rol o‘ynaydi. Eshitish analizatori nutqharakat analizatori bilan yaqin aloqada bo‘ladi.

Artikulatsiya bilan eshitish o‘zaro bog‘liq, ikkala analizator bir-birining ishini nazorat qilib turadi. Nutq faoliyati turlarini sodir etilishida analizatorlar o‘zaro harakati quyidagi tartibda kuzatiladi: gapirishda yetakchi - nutqharakat, qo‘shimcha - eshitish, o‘qishda - ko‘ruv, qo‘shimcha - nutqharakat analizatori xizmat qiladi.

Xulosa qismi: Chet til o‘rganishda psixik jarayonlar - diqqat, idrok, xotira, tafakkur kabilar hisobga olinadi. Ular haqidagi ma‘lumotlar psixologiya kursida o‘rganilgan. Chunonchi, diqqat - ongning muayyan obyektga yo‘naltirilganligini bildiradigan psixik faoliyat shakli. Uning ikki turi - ixtiyoriy va ixtiyorsiz diqqat mavjud. Ixtiyoriy diqqatning ixtiyorsizdan farqi shundaki, birinchisida ong ishtirok etadi. Narsa va hodisalar tashqi belgilarining inson ongida aks etish jarayoni idrok deyiladi. Shaxsning to‘plagan tajribasi bilan idrok bevosita bog‘liq bo‘ladi, bu hodisa ruhshunoslar tilida appersepsiya deyiladi. Ushbu hodisa tufayli chet til o‘rganishda til

“UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI QO‘YISHDA FILOLOGIK TADQIQOTLARNING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami

tajribasiga alohida e‘tibor beriladi. Inson hayotida yig‘ilgan tajribaning in‘ikosi, o‘rin olishi va saqlanishi psixik jarayon sifatida xotira nomini olgan.

ADABIYOTLAR:

1. Павлов И. П. Лекции о работе больших полушарий головного мозга (лекции 3, 11). — Полное собрание трудов, т. IV. — М. —Л., 1947. - 335-336- betlar.
2. Huse H.R. The Psychology of Foreign Language Study. Chapel Hill, 1931, p. 42. 29
3. Ergashev Doniyor Dovronovich. CONCEPT OF EQUIVALENCE IN A FOREIGN LANGUAGE. TADQIQOTLAR jahon ilmiy – metodik jurnali 2023 Bet 98-102.
4. ERGASHEV D. D. ANALYSIS OF LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF UNITS IN TRANSLATIONS //International Conference of Education, Research and Innovation. – 2023. – T. 1. – №. 9. – С. 56-59.
5. ERGASHEV D. D. TILSHUNOSLIKDA ATAMALARNING SEMANTIK TAHLILI //TADQIQOTLAR. – 2024. – T. 31. – №. 2. – С. 126-130.
6. Ergashev D. D. Teaching a foreign language with advanced techniques //Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. 1. – С. 401-409.
7. Sadykova S. B., Tuychibaeva S. S. К МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА В ГРУППАХ С УЗБЕКСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ ПРЕДЛОЖНО-ПАДЕЖНОЙ СИСТЕМЫ) //Theoretical & Applied Science. – 2019. – №. 11. – С. 189-192.
8. Sadikova S. B. TA‘LIM JARAYONIDA O ‘ZBEK TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA O ‘QITISH. – 2023.
9. Sadikova S. B. The Role of Philosophical and National Framework in Artistic Analysis //American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157). – 2023. – T. 1. – №. 9. – С. 40-43.
10. Xayrulla Hamidov, & Arzu Karausta. (2023). TURKCHAGA ARAB TILIDAN O‘ZLASHGAN JURNALISTIKAGA OID TERMINLAR XUSUSIDA. *Konferensiyalar / Conferences*, 1(1), 28–33. Retrieved from <https://uzresearchers.com/index.php/Conferences/article/view/1130>
11. Hamidov, Xayrulla, Tojiyeva, Afro‘Za UMAR SAYFIDDIN HIKOYALARI TARJIMALARIGA DOIR // ORIENSS. 2022. №Special Issue 28. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/umar-sayfiddin-hikoyalari-tarjimalariga-doir>
12. Xayrulla Hamidov. Turk tili frazeologiyasi va o‘zbekcha-turkcha tarjima masalalari. (Monografiya). 2024/1. Tom 1. Bet 232.
13. Baxtiyorovna S. S. O‘zbek tilining intensiv kursi (xorijliklar uchin o‘zbek tili. Boshlang‘ich kurs). – 2021.

14. Djampulatova, Nigora. "THE ROLE OF THE COACHING APPROACH IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE." *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences* 2, no. 1 (2023): 191-195.